

Napredak ka zajedničkim ciljevima

Savet za inkluzivno upravljanje (CIG) organizovao je 2. jula 2022. godine u Skoplju, Severna Makedonija, još jedan okrugli sto u nizu za sadašnje i bivše poslanike iz Srbije i sa Kosova. Učesnici su razgovarali o mogućnostima za normalizaciju u novim okolnostima izazvanim ratom u Ukrajini, kao i stanju ekonomskih odnosa između Kosova i Srbije. Specijalni gosti su bili neki od vodećih političara iz Severne Makedonije, kao i predstavnici privrednih komora Srbije i Kosova. Okrugli sto, održavan pod Chatham House pravilom, deo je većeg projekta o normalizaciji odnosa koji podržava švajcarsko Savezno ministarstvo spoljnih poslova (FDFA). Izveštaj ne odražava nužno stavove pojedinačnih učesnika, CIG-a ili FDFA, već je zasnovan na diskusiji u celini.

Učesnici su imali priliku da saznaju više o iskustvima Severne Makedonije nakon potpisivanja Ohridskog okvirnog sporazuma (OFA) iz 2001. godine i naučenim lekcijama iz unutrašnjeg „Mavrovskog procesa.“ Ovaj proces je svojevremeno organizovao i moderirao Projekat za etničke odnose (PER), čiji je CIG organizacija naslednica, i koji je podržavao FDFA. Bilo je poželjno uporediti ovaj proces sa perspektivom dijaloga Beograda i Prištine, kako bi se dobile korisne informacije o naučenim lekcijama. Poslanici su i dalje smatrali da je dijalog neophodan i istakli da Kosovo i Srbija treba da budu svesni cene ukoliko se sporazum ne postigne. Što se tiče ekonomske saradnje, učesnici su imali priliku da dobiju informaciju iz prve ruke od predstavnika privrednih komora. Poslanici koji su članovi parlamentarnih odbora za ekonomiju i trgovinu u svojim parlamentima, obavezali su se da će se u okviru odbora baviti preprekama za međusobnu ekonomsku saradnju i izvestiti učesnike o informacijama koje su dobili na budućim sastancima poslanika koje organizuje CIG.

Kretanje napred u novim okolnostima

Okrugli sto je prvo bio usmeren na relevantna iskustva iz regiona—dijalog i kompromis između etničkih Makedonaca i Albanaca nakon OFA, koji je pružio platformu za novo funkcionisanje države. U 2001. godini bilo je dosta nejasnoća oko implementacije OFA, koja su otvarala pitanju da li će sporazum doneti mir i koheziju u društvu. Da bi se omogućila implementacija OFA, predstavnici makedonskih i albanskih partija su se angažovali u okviru internog „Mavrovskog procesa“, u kojem su strane razgovarale o implementaciji OFA i drugim važnim pitanjima koja nisu bila obuhvaćena sporazumom. Uprkos ogromnim neslaganjima oko konkretnih pitanja (korišćenje etničkih zastava i status Univerziteta u Tetovu), strane su ostale posvećene procesu. Kroz proces su naučili su kako da slušaju jedni druge, što je rezultiralo boljim razumevanjem međusobnih pozicija. Politički predstavnici etničkih Makedonaca preduzeli su hrabre korake usvajanjem postignutih kompromisa u parlamentu, iako je većina njihovih glasača smatrala da su to nepotrebni ustupci etničkim Albancima. Nakon implementacije dogovorenih tačaka, pitanja su u velikoj meri nestala. Na primer, Univerzitet u Tetovu je sada državni i niko u Severnoj Makedoniji ne dovodi u pitanje njegovo postojanje.

Naučene lekcije koje mogu biti od značaja za dijalog između Srbije i Kosova:

- **Neformalne diskusije, „u lokalnom vlasništvu“ pripremile su da zvanični proces bude bolje izveden.** Ponekad je za značajne „proboje u procesu“ potrebno vreme. Stoga je neophodno imati interni neformalni proces, odnosno mesto koje će omogućiti da strane u dijalogu postignu bolje razumevanje i da pronađu volju za pronalaženje rešenja, kao i dovoljno vremena da se do oba dođe;
- **Fokus treba da bude usmeren na budućnost, umesto na prošlost.** U procesu je neophodno fokusirati se na budućnost, i biti svestan ozbiljnih posledica nepostizanja sporazuma, i konačno, probleme treba rešavati kako se pojavljuju;
- **„Laka“ i „komplikovana“ pitanja.** Tokom neformalnog procesa, strane u dijalogu su shvatile da neke stvari koje se smatraju „lakim“ nisu tako lake, dok su neka pitanja, smatrana „komplikovanim“, se ispostavila kao laka za rešavanje;
- **Međunarodno okruženje je od suštinskog značaja.** U slučaju Severne Makedonije nije bilo većih međunarodnih prepreka. Danas, sa ratom u Ukrajini, situacija je više nepredvidljivija i strane bi trebalo da „nauče da pravilno čitaju geopolitičke signale kako bi donele ispravan izbor“. U suprotnom, druge sile mogu da zloupotrebe proces za svoje ciljeve i „doneće odluke umesto strana u procesu“.
- **Ne propuštajte prilike, jer možete zaostati.** Strah od zaostajanja u procesima evroatlantskih integracija primorao je političare u Severnoj Makedoniji da donesu prave izbore. Takve prilike ne treba propuštati.

Učesnik sa Kosova je rekao da će rat u Ukrajini verovatno biti katalizator za promene u regionu i da će se procesi ubrzati. Strane u dijalogu su informisane o međusobnim stanovištima. Oni znaju šta je u pitanju, ali imaju problema da pronađu put do rešenja. Dakle, „rešenje će možda morati da bude nametnuto“. Učesnik iz Srbije se složio sa tom tvrdnjom, tvrdeći da bi situacija u Ukrajini mogla da podstakne EU i SAD da izrade sporazum.

„Srbija i Kosovo su u trenutku kada treba da naprave izbore, koji jesu teški, ali kasnije neće biti lakši. Takođe bi trebalo da govorimo o ceni nepostizanja sporazuma“, rekao je učesnik. „Kada vidim šta su sve Finska i Švedska prihvatile u pregovorima sa Turskom u procesu pristupanju NATO, sumnjam da bi Kosovo i Srbija bile spremne na slične kompromise.“ U slučaju dve skandinavske zemlje, prevladao je pogled u budućnost.

Jedan od učesnika je naglasio da Priština odbija da shvati da je došlo do promene paradigme i da postoji hitnost da se sprovede sporazumi, a ne da se razgovara o kvalitetu onoga što je već potpisano. „Trebalo bi da ostavimo prošlost iza sebe i da se koncentrišemo na budućnost. „Bez toga, gubitak za Kosovo će biti značajan – proces integracije u EU će biti zaglavljen i ostaćemo bez bezviznog režima. „Kosovo treba da želi i traži sporazum i da zajedno sa Beogradom gura napred, van postojećih etničkih i nacionalnih balona.

Poslanici su se uglavnom fokusirali na tekući proces i iznosili su sopstvena mišljenja o tome šta druga strana radi pogrešno. Poslanici iz Srbije oštro su kritikovali „nedostatak volje Prištine“ da primeni preostale elemente Briselskog sporazuma iz 2013. godine, a posebno ZSO, ali i nedostatak političke volje da se primeni odluka Ustavnog suda Kosova o manastiru Visoki Dečani. Pored

toga, neki od njih su rekli da trenutni pristup kosovske vlade podriiva poverenje koje je godinama građeno između srpske i albanske zajednice na Kosovu.

Poslanici sa Kosova istakli su da se „Kosovo promenilo, a Srbija nije“. „Srbija je zaglavljena u prošlosti, nije demokratska, ali Kosovo nema drugog izbora nego da pregovara sa aktuelnom srpskom vladom“, rekla je druga poslanica. Treći poslanik je naglasio da je Srbija zainteresovana da se proces produži, dok je Kosovo zainteresovano da ga zatvori.

Poslanik sa Kosova je insistirao da EU treba više da se fokusira na kršenje demokratskih praksi i nedostatak vladavine prava. Opozicioni poslanik iz Srbije ponovio je da postoji problem sa EU i ostatkom međunarodne zajednice kojima nedostaju i šargarepa i štap kako bi imali uticaj u regionu.

Neki od opozicionih poslanika iz Srbije su istakli da nije samo Beograd nezainteresovan za konačan dogovor, te da se slično ponaša i Priština. Obe strane su pokazale da nemaju opipljivog interesa za dijalog, a najbolji dokaz su retorika koju koriste i uslovi koje nameću. „Ako želite da razgovarate sa drugom stranom, onda treba izbegavati nazivanje drugog imenima poput „mali Putin“ ili „mali Hitler“. Učesnik iz Prištine je rekao da dijalog treba da ima transformativnu moć u našim društvima, „čak i ako ne donese konačni sporazum, barem može da nas približi jedne drugima“.

„Dijalog nije dovoljno transparentan i ove rasprave bi trebalo da budu otvorenije za javnost. Bez veće transparentnosti, Srbi i Albanci će ostati u svojim „balonima“. „Srbi ne znaju za probleme sa kojima se kosovski Albanci suočavaju. Isto važi i za kosovske Albance u vezi srpskih problema. Oni veruju da je Srbiji lako da prizna Kosovo — a tako nešto neće biti lako. Drugi problem je što „svi znaju šta Priština hoće, ali nije jasno šta hoće Beograd“.

Neki od poslanika iz Srbije pozvali su Kosovo da se pridruži Otvorenom Balkanu. „Inicijativa je doprinela boljoj percepciji između Srba i Makedonaca i Srba i Albanaca. Nema razloga za sumnju da bi to pozitivno doprinelo odnosu Beograda i Prištine“.

Intenziviranje ekonomske saradnje

Prelazeći na praktična pitanja, učesnici su razgovarali o trgovini i saradnji privrednih komora. Privredna komora Srbije podržala je članstvo komore Kosova u Eurchambers-u. Takođe, Privredna komora Kosova je postala ravnopravna članica Investicionog foruma komora, zajedno sa ostalim komorama sa Zapadnog Balkana.

Predstavnici obe komore pohvalili su odnose između privrednih subjekata. Iako postoji ogromna razlika u veličini i snazi privreda, nije samo Srbija ta koja profitira od izvoza na Kosovo (oko 400 miliona evra godišnje). „U poslednja tri meseca Kosovo je izvezlo oko 12 miliona evra, što predstavlja povećanje od 98 odsto u odnosu na godinu pre pandemije. A ukupna trgovinska razmena je porasla za više od 10 odsto. Srpski izvoz čini 30 odsto finalnih proizvoda, dok su 70 odsto poluproizvodi.

Međutim, problemi i dalje postoje. Pošto Srbija ne priznaje Kosovo kao poseban entitet, robi iz/u EU nije dozvoljen tranzit kroz Srbiju ako je samo Kosovo navedeno kao krajnja destinacija. Takođe, postoje i druge netarifne barijere, kao što je nepriznavanje specifičnih sertifikata

(veterinarskih). Kosovo takođe ima neke necarinske barijere, ali one su zanemarljive u poređenju sa necarinskim koje Srbija nameće Kosovu. Ukratko, politika ograničava punu perspektivu ekonomske saradnje. Neki učesnici su insistirali da se u Briselu ne mogu rešiti ova pitanja i da ih treba rešavati bilateralno.

Transportni izazovi, kao što je nedostatak funkcionalne železničke veze između Kosova i Srbije, ili problemi u saradnji između poštanskih službi, takođe ograničavaju ekonomsku saradnju. Ovi problemi, međutim, svode ukupne ekonomske odnose na trgovinu. Prevazilaženjem prepreka i sa preciznim političkim signalima rukovodstava, došlo bi do proširenja ekonomske saradnje i korišćenja svih perspektiva koje CEFTA donosi, poput dijagonalne kumulacije porekla i zajedničkog pristupa trećim tržištima. Ostala politička pitanja stvaraju probleme preduzećima. Otkako je Kosovo pristupilo ENTSO-E, Srbija je blokirala tranzit energije kroz Srbiju. Sada Kosovo može da uvozi energiju samo preko Severne Makedonije ili Crne Gore, što je skuplje i time podriva proizvođače i preduzetnike.

Regionalni forumi treba da budu među mestima na kojima se može razgovarati o ovim aspektima saradnje. „Regionalne inicijative donose korist za sve strane, povećavaju trgovinu u regionu i sa Evropom. „Investitorima je potrebna politička stabilnost“ i favorizuju regionalni pristup. Sa postepenim povratkom evropskih investitora iz Kine, Balkan im postaje sve interesantniji za tzv. „nearshoring“. Ali oni favorizuju regionalni pristup, pošto su nacionalna tržišta posmatrana odvojeno mala.

UČESNICI

Teuta Arifi, potpredsednica, Demokratska unija za integraciju; bivša zamenica predsednika Vlade Severne Makedonija i bivša gradonačelnica Tetova

Gresa Baftiu, saradnica na Kosovu, Savet za inkluzivno upravljanje

Saranda Bogujevci, poslanica Skupštine Kosova, Pokret Samoopredeljenje

Nenad Đurđević, savetnik predsednika Privredne komore Srbije

Dubravka Filipovski, poslanica u Skupštini Srbije, Srpska napredna stranka

Shpetim Gashi, potpredsednik, Savet za inkluzivno upravljanje

Dukagjin Gorani, bivši poslanik Skupštine Kosova, Socijaldemokratska partija

Vincent Hug, savetnik za ljudsku bezbednost, Savezno ministarstvo spoljnih poslova Švajcarske

Dalibor Jevtić, potpredsednik, Srpska lista; gradonačelnik Štrpca

Dušan Jovanović, član međunarodnog sekretarijata, inicijativa Ne da(vi)mo Beograd

Thomas Kolly, ambasador Švajcarske na Kosovu

Petar Miletić, bivši poslanik Skupštine Kosova, Samostalna Liberalna Stranka

Besian Mustafa, poslanik Skupštine Kosova, Demokratski savez Kosova

Igor Novaković, saradnik u Srbiji, Savet za inkluzivno upravljanje

Anna Oreg, poslanica u Skupštini Srbije, Pokret slobodnih građana

Zoran Ostojić, bivši poslanik u Skupštini Srbije, Liberalno demokratska partija

Fitore Pacolli Dalipi, poslanica Skupštine Kosova, Pokret Samoopredeljenje

Zenun Pajaziti, bivši poslanik Skupštine Kosova, Demokratska partija Kosova

Snežana Paunović, poslanica u Skupštini Srbije, Socijalistička partija Srbije

Alex Roinishvili Grigorev, predsednik, Savet za inkluzivno upravljanje

Berat Rukiqi, predsednik, Privredna komora Kosova

Urs Schmid, ambasador Švajcarske u Srbiji i u Crnoj Gori

Jeta Statovci, poslanica Skupštine Kosova, Pokret „Guxo”

Radmila Šekerinska, bivša zamenica predsednika Vlade i ministarka odbrane Severne Makedonije, Socijaldemokratski savez Makedonije

Dragan Šormaz, bivši poslanik u Skupštini Srbije, Srpska napredna stranka

Janko Veselinović, poslanik u Skupštini Srbije, Pokret za preokret

Visar Ymeri, bivši poslanik Skupštine Kosova, Socijaldemokratska partija